

Александар СОЛЖЕЊИЦИН

Покајање и самоограничење

— КАО КАТЕГОРИЈА НАЦИОНАЛНОГ ЖИВОТА —

1

Блажени Августин је негдаје написао: „*Шта је држава без праведности? Скуп разбојника*“. Поражавајућу тачност ове мисли мислим да би врло многи и данас, после петнаест вјекова, признали. Особиту пажњу скреће на себе став: етичко суђење о малој групи лица проширује се и преноси на државу.

Сходно нашој људској природи ми нормално овако расуђујемо: обичне индивидуалне људске оцјене и мјере примјењујемо на крупније друштвене појаве и на већа обједињења људи — све до цијеле нације и државе. И код разних писаца различитих вјекова могуће је наћи немало таквих преношења.

Но ипак, социјалне науке, и то уколико новије утолико строжије, забрањују нам такву врсту пренашања и распрострањивања. Док се за озбиљна научна истраживања друштва и државе сматрају само она која имају као руководна начела: економско, статистичко, демографско, идеолошко; географско се сматра за два степена ниже, психолошко — за сумњиво, а што се тиче мјерења државног живота етичким аршином — то се сматра чистим провинцијализмом.

Људи, међутим, живећи у друштвеним скупинама, ни у ком случају не престају да буду људи, и у скупинама не губе (само што их чине грубљим, понекад потискују или разуздавају) исте оне основне људске побуде и осјећања, њихов спектар који нам је свима познат. Зато је тешко схватити ту надмену огрубјелост савремене тенденције социјалних наука: зашто се оцјене и захтјеви који су толико обавезни и примјенљиви на поједине личности, породице, мале кружоке људи, личне односе, зашто се исти већ унапријед одбацују и забрањују чим се пренесу на хиљадите и милионске заједнице? За такву примјену се има ништа мање основе од извођења из грубог економског процеса сложеног психолошког понашања друштва. У сваком случају, баријера преношења је мања онамо гдје се не захтијева рабање живог из мртвог, него једино његова примјена на велике људске масе.

Таква примјена и преношење су потпуно природни за религиозно појимање: људско друштво не може бити ослобођено од закона и обавеза које сачињавају циљ и смисао појединих људских живота. Но такво преношење се може лако и природно очекивати и без религиозне потпоре. Уосталом то је и потпуно човјечно: Примјенити чак и на најкрупнија друштвена збивања или људске организације, све до државе и Уједињених нација, наше душевне оцјене: благородно (племенито), подло, храбро, кукавички, лице-мјерно, лажљиво, сурово, великодушно, праведно, неправедно... Да, тако и пишу сви, чак и крајњи економски материјалисти, јер ни они не престају да буду људи. Несумњиво, осећања која пре-васходно преовлађују код људи одређеног друштва — она у да-ном моменту и дају боју цјелокупном друштву и већ постају мо-рална карактеристика цијелог тог друштва. И, ако се у друштву не буде ништа добро ширило, онда се оно самоуништава или ожи-вотињује кроз тријумф злих инстиката, свеједно куда указивала стрелица великих економских закона.

И увијек је за свакога доступно, чак и за неугог, и увијек врло плодотворно: не избјегавати посматрање друштвених појава у категоријима индивидуалног душевног живота и индивидуалне етике.

Ми ћемо овдје покушати да то урадимо само са двије: с по-кајањем и са самоограничењем.

2

Тежак ли је, лак ли је тај пренос индивидуалних људских својства на друштво? — Он је безмјерно тежак кад се деси да је жељено морално својство потпуно одбачено и од самих појединаца. Ово бива и са — покајањем. Дар покајања, којим се можда више од било чега другог разликује човјек од животињског царства, већма од свега другог је нестао из савременог човјека. Застидјели смо се сви тог освјећања, и све је непримјетније на земљи његово дејство на *друштвени* живот. Сав наш осуровљени и суманути сви-јет изгубио је покајање.

И како сад преносити на друштво и на нацију оно што не постоји на индивидуалном нивоу? Због тога тема овога чланка може изгледати преурањена и чак непотребна. Но ми полазимо од нечега што нам се чини као несумњиви факт: да ће покајање и са-моограничење почети полако полако да се враћају у личну и дру-штвену сферу; за њих је већ припремљен терен у савременом чо-вјечанству. А изгледа да је дошло вријеме да се о том путу раз-мисли и општеномодно; његово схватање не треба да изостане иза неизбјежних текућих државних послова.

Ми смо до такве мјере поткопали свијет, толико смо га до-вели близу самоуништења, да нам се под само грло примакло ври-јеме кајања: и то не више ради загробног живота, то сад изгледа смијешно, него ради земаљског, не би ли на земљи остали живи. Онај *крај свијета*, који су пророци много пута претсказивали а

потом је одлаган, примакао нам се из предјела мистике као сасвим трезвена реалност, припремљена научно, технички и психолошки. Више се не ради само о опасности од атомског рата, — и сувише смо се уплашили од тога мора које нам је само до колена —, него нам рачунања еколога објашњавају да смо се нашли у безизлазној клопци: ако ли се не промијенимо ми заједно са нашим ненасито-истребљивачким *прогресом*, онда ће, при било којој варијанти развоја, човјечанство у XXI вијеку пропасти од исцрпљености, бесплодности и загађености планете.

Ако се томе дода још и накупљена међунационална и међурасна напетост, онда неће бити претјерано да се каже: без покајања нам је уопште немогуће спасти се.

Као што је већ очевидно — колико је човечанство скупо платило за то што смо сви ми кроз сва стољећа радије осуђивали, разголићавали и мрзјели *друге*, умјесто тога да осуђујемо, разголићујемо и мрзимо себе! Али и поред све очевидности ми не желимо да увидимо и да признамо, чак ни при крају XX вијека, да свјетска раздвајајућа линија између добра и зла не пролази између земаља, ни између нација, ни између партија, ни између класа, па чак ни између добрих и рђавих људи; јер раздељујућа линија уствари пресијеца нације, пресијеца партије и у сталном је померању: кад је више притешњује свијетлост више се њој и отвара, а кад је више притешњује тама више се предаје тами. Та линија пресијеца срце сваког човјека, али ни ту није за свагда спроведено разграничење, него се и ту повремено и у зависности од човекових поступака колеба.

И ако човјек прихвати само *тај* факат, хиљаду пута потврђен, особито у умјетности, — онда какав нам излаз још остаје? Не партијска јаросна упорност, ни такође национална, нити пак натезати до тобожње *побједе* све започете разбуктане покрете, — него само и једино *покајање*, тражење *сопствених* погрјешака и гријехова. Престати оквиривљавати све *друге* — ближње и даљне, конкуренте географске, економске, идеолошке, правдајући увјек само себе.

Покајање је први сигурни педаљ тла под ногама од кога се једино и може кренути напред, не на нову мржњу, него на сагласност и слогу. Једино се од покајања и може започети духовно узрастање.

Сваког појединца.

И сваког смера друштвене мисли.

Истина, ми срећемо раскајане политичке партије тако често у историји као тигро-голубове. (Политички делатељи још се могу и покајати, многи од њих не губе људске особине. А *партије* су, очигледно, потпуно егоцентричне творевине, сами циљ њиховог постојања им забрањује да се кају).

Зато су нације, као организми пуни живота, пријемчиве за сва морална осјећања, те отуда, — ма колико то тегобно било, — и за покајање. „Морална идеја је увијек претходила рабању националности” — пише Достојевски („Дневник писца”; његови су при-

мјери: јеврејска нација се образовала тек после Мојсија, а многе од муслиманских — после Корана). А кад током времена у датој националности ослаби њен духовни идеал, тада националност пропада, и све њене грађанске уредбе и идеали". Како лишити нацију права на покајање?

Но ту одмах ничу недоумице, бар следеће:

а) Није ли то бесмислено? Очекивати покајање од цијеле нације, — значи претходно допустити гријех, порок, недостатак цијеле нације? Но такав начин мишљења одлучно нам је забрањен, барем већ сто година, тј. судити о нацијама у цјелини, говорити о особинама или цртама цијеле нације.

б) Маса нације у цјелини не понаша се и не поступа јединствено. А у многим државним системима она не може чак ни да спријечава нити да потпомаже одлуке својих руководилаца. Зашто онда она има да се каје?

И најзад, ако се и одбаце двије прве недоумице:

в) Како може нација у цјелини да изрази покајање? Свакако не друкче него устима и перима појединаца?

Покушаћемо да одговоримо на ова питања.

3

а) Само онај који посједује узвишено појимање нација, који види у њима не пролазни плод социјалних формација, него сложени, снажни, непоновљиви и не од људи измишљени организам, — само тај признаје нацијама и пуноћу духовног живота, пуноћу узлета и падова, дијапазон између светости и злочинства (истина, до крајњих тачака допиру само поједине личности). Наравно, све се то јако мијења током времена, у току историје: сама та покретна раздељујућа линија између добра и зла стално се таласа по области сазнања нације, понекад веома бурно. Отуда су сваки суд и сваки укор и самоукор, и само покајање — повезани са одређеним временом и заједно са њима ишчезавају, остајући у историји само преко контура које потсјећају на њих.

Уосталом и поједине личности се мијењају на непријатан начин у току свог живота, под утицајем животних догађаја и свог духовног дјелања (у томе и јесте нада, и спасење, и казна човјека, у томе што су нам промјене доступне, и што смо ми сами одговорни за своју душу, а не рођење или средина!), — но то нас уопште не спречава да дајемо оцјену „рђавих“ и „добрих“ људи, и то нам наше право обично не оспоравају.

Сличност између личности и нације је дубока: у мистичној природи нерукотворености и једне и друге. И немогуће је људским путем доказати зашто би било дозвољено оцјењивање једне промјенљивости, а друге забрањено? Ту се не ради о другоме до о условљености престижа, чак можда и превентивној, како би се избјегла необазрива употреба.

Но, остајући на интуитивном осјећању, на ономе како се ствари осјећају а не како на њих указује позитивно знање: код огромне већине људи *постоје* националне симпатије и антипатије, некад су оне заједничке једном одређеном кругу људи и изражавају се унутар њега (не много гласно, због стида пред лицем вијека), понекад је то осјећање (љубави или мржње, нажалост много чешће мржње) тако силно да захвата цијеле нације, избијајући на површину шумно ако не и борбено. Често су та осјећања изазвана погрешним или површним искуством субјекта, увијек пак ограничена су на вријеме; некад ничу, некад се гасе, но она *постоје* и то чак врло интензивно. То сви знају, па је лицемјерје — забрањивати о томе говорити.

Услови живота нације се мијењају, мијењају се и околности и питање је да ли она има зашто да се *данас* каје. Данас — можда и нема. Но, с обзиром на промјенљивост постојања, као што човјек не може да проживи а да не учини гријех, тако не може да проживи ни нација. И немогуће је замислити такву нацију која не би имала зашто да се покаје у току свег свог битисања. Свака нација без изузетка, ма колико се она данас осјећала гоњена, оштећена, и потпуно у праву, — несумњиво је да је било времена када је и она дала свој удео бездушности, неправедности, надмености.

Примјера за то има на претек, читави низови, но овај чланак не спада у историјско изучавање. Проблем за себе о коме треба размислити је овај: кривице из које давнине још терете националну савјест, а којих је кривица она већ — ослобођена? ...

б) ... У томе и јесте особеност јединствених организама да се они истовремено и користе и страдају од дјеловања појединих својих органа. Чак и онда кад је већина становништва потпуно немоћна да спријечи у нечему своје државне руководиоце — она је осуђена на одговорност за њихове гријехе и погрешке. И у најтоталитарнијим, и у најобесправљенијим земљама, сви ми сносимо одговорност — и за своју владу што је таква каква је, и за походе наших војсковођа, и за „заслуге“ војника, и за пуцање наших граничара, и за пјесме наше омладине.

Хиљадама година је позната изрека: *ЗА ГРИЈЕХЕ ОТАЦА*. На први поглед изгледа да се ми не можемо за њих кајати — откуд кад нисмо ни живјели у њихово вријеме! — Ми смо ту још мање одговорни него потчињени тоталитарним режимима! Па ипак ова изрека није случајна, јер и сувише често смо видјели *казну* дјете због њихових отаца.

Нација, на тајанствен начин уједињена кад се ради о заједничком учешћу у кривици, упућена је по неопходности и на заједничко покајање.

в) Индивидуални израз општег покајања, не само што је проблематичан по својој вриједности, — јер, до које мјере је опуномоћен онај који га изражава? — он је и необично тежак за његове носиоце; за разлику од индивидуалног покајања, код кога савјети са стране, па чак и од блиских лица, не могу да утичу на тебе, чим се већ душа твоја погрузила у то стање, — онај који се подухватио да изрази национално покајање увијек ће бити предмет увјер-

љивих ограђивања, прекора, опомена: да не осрамоти своју земљу, да не да храну њеним непријатељима. Уз то, кад неко лично изговара ријечи покајања за своје друштво, потребно је да *раздијели* кривицу, да указује на разне њене степене код различитих група. То, међутим, мијења, помрачује сами дух и тон покајања. Само са историјске удаљености могуће је са сигурношћу судити колико вјерно је један човјек изразио право душевно расположење своје нације...

Покајање нације се највјерније, најопипљивије изражава у њеним *дјелима*. И то у последњим коначним дјелима и поступцима...

4

... Ми као руски писац имамо веру у природну склоност руског човјека ка покајању. Није случајно да једна од опорних пословица, које изражавају руско схватање свијести и живота, јесте пословица: *БОГ НИЈЕ У СИЛИ НЕГО У ПРАВДИ*. Наравно, није нам то само од наше природе, него нам је то од православља, које је у своје вријеме искрено прихватила и усвојила сва народна маса... Дар покајања био нам је богато послан, некада је он заливао собом широки део руске природе. Није случајно у нашем годишњем кругу тако важно место заузимао *опроштајни дан* (уочи Вел. Поста). У далекој прошлости Русија је била тако богата покретима покајања, да је покајање било једна од првих руских националних црта. У допетровској Русији бивали су таласи покајања, тачније речено религиознога покајања, масовног, када је оно започело у грудима многих појединаца и сливало се у поток. Вероватно да то и јесте онај прави и истински пут свенародног покајања... Познати су нам бројни масовни покајнички одласци у скитове, у отшелништво, у манастире. И летописи и стара руска литература изобилују примјерима кајања. Касније је покајање почело да нестаје, дух покајања у народу да ишчезава...

... А наше овакво *друштво* — од кога је састављено него од нас самих? Сваки од нас, ако почне часно и поштено разматрати свој проживјели живот, без обмане, без прикривања, сјетиће се не једног таквог случаја када се претварао да уши његове не чују дозивање других у помоћ, када је равнодушно скретао очи са неког преклињућег погледа, када је спалио нечија писма и фотографије које је требао да сачува, када је заборавио нечије сроднике и удовице, окренуо леђа затвореницима... Од свега тога ми се можемо избавити *само* путем покајања, јер смо сви криви и сви умрљани. Социјално-економским промјенама — ма колико оне биле мудре и смишљене, не може се преуредити царство свеопште лажи у царство свеопште правде, јер се не ради о истим сразмјерама.

А ако се излије многомилионо покајање, признање и жалост — макар и не било да се свако од њих јавно каје, него само пред пријатељима и познаницима — како би се све то заједно назвало ако не *националним покајањем*?

Ми схватамо патриотизам као цјелосно и стално осјећање љубави за своју нацију уз служење њој, не кроз улагивање и одобравање њених неправедних претензија, него отвореношћу у оцјени њених порока, гријеха и кајања за њих. Требало би већ једном да схватимо да нема народа вјечно великих и вјечно благородних, то достојанство се с трудом заслужује, а лако губи. Треба знати и то да величина једног народа није у грмљавини труба, јер се физичка снага плаћа неисплативом духовном цијеном. И да се стварна величина народа налази у висини и степену његовог *духовног* развоја, у ширини душе, у ненаоружаној моралној чврстини...

— (5) 6 —

Може да изгледа на први поглед да смо постали неспособни за тај тражени пут искања и признања својих грјешака, гријеха и престопа. Но ако је то стварно тако, онда је немогуће наћи морални излаз из нашег ћорсокака. А сваки други излаз — није излаз. Него једино привремена друштвена самообмана.

... Обим покајања је — бескрајан. Ту се не могу превидјети ни стари гријеси, и оно што код других можемо урачунати у прошлост, кад се о нама ради — на то немамо право... Покајање је за свакога увијек тешко. И не само због препреке самољубља, но и зато што су сопствене кривице теже уочљиве...

И као што се поједини људи лакше откривају покајању а други му се противе, или чак остају непробојни за њега, мени изгледа да и код нација неке су више а неке мање склоне покајању...

И какво, чак одушевљено, очишћење изазива у нама признање од стране непријатеља њихове кривице пред нама! С каквом добром ревношћу би човек тада хтео да их претекне у кајању и да их превазиђе у великодушности!

Но та раскајаност губи смисао ако се само на њој остане: поплачеш, па живиш као и раније. Покајање је откривање путева за нове односе. За нове односе и међу нацијама.

Као свако друго покајање, тако и покајање нације претпоставља могућност *опраштања* од стране увријеђених.. Но немогуће је очекивати оптрошај ако се човек сам не припреми да опрости. Пут узајамног покајања је и пут узајамног праштања.

Ко је без кривице? Криви су — сви. Но негдје мора бити пресјечен бескрајни низ увреда, и да се оне не упоређују ни по старини, ни по тежини, ни по обиму жртава. Никада се не могу упоређивати ни међу каквим сусједима ни вријеме, ни тежина увреда. Но осјећања раскајаности — она се могу упоређивати и поравњавати.

Оваква слика уопште ми не изгледа идилична, апстрактна, не примјенљива на савремену ситуацију. Напротив. Као што се не може да сагради добро друштво кад су односи међу људима рђави, тако неће бити ни доброг човјечанства све док буду постојали рђа-

ви, притајено-осветнички односи међу нацијама. И никаква *позитивна* спољна политика и никакви макар и највјештији напори дипломата, нијесу у стању да нађу такво рјешење како би свака страна нашла задовољење своје гордости; нити су они у стању да искоријене сјемена раздора и да уклоне све нове и нове сукобе...

Без стварања суштински *нових*, добрих односа међу нацијама сво тражење „свеопштег мира” или је утопија или расклимана равнотежа.

Узајамних кривица особито се много скупља у многонационалним државама и федерацијама. Да би такве државе могле да заснивају своје постојање на унутрашњој чврстости а не на свези принудне силе, за то је неопходно потребно да код народа који тамо живе постоји развијено покајно расположења, — иначе ће под неким пепелом вјечно да тиња и увијек изнова да се разбуктава пожар, катастрофалан за моћ тих држава. Западни Пакистанци су били немилосрдни према источнима — и држава је пропала, али се мржња није угасила. Насупрот томе, уз помоћ страног оружја и уз равнодушност цијелог свијета, сјеверна Нигерија се крваво обрачунала са источном. Тако је сачувано државно јединство, но ако то не буде поправљено покајањем и добротом побједоца, у тој земљи никад неће бити стабилног и здравог стања.

Покајање је само припрема терена, само припрема чисте основе за даље морално дјеловање, припрема за оно што се у приватном животу назива *поправљањем*. И као што се у личном животу учињено исправља не ријечима, него дјелима, тим пре то важи за национални живот. Њега треба поправљати не толико чланцима, књигама и радио-емисијама, колико националним *поступцима*.

У односу на све суседне и даље од њих народе, који су увучени у нашу орбиту, наше ће се покајање показати чистим само тада када им будемо дали стварно на вољу да сами решавају своју судбину.

7

После покајања и одрицања од насиља долази, као најприроднији принцип — **САМООГРАНИЧЕЊЕ**. Раскајаност ствара атмосферу за самоограничење.

Самоограничење појединих личности много пута је запажено и описано, и свима је добро познато. (Поред тога што је оно пријатно за околину у свакидашњем животу, — оно може да има и универзално-корисни карактер за човјека и за *све* области његове дјелатности). Но, колико ми је познато, ниједна државна формација није покушала да спроведе доследно самоограничење, нити је то начелно поставила као свој задатак. А када је у тешким моментима примијењено на посебне случајеве (прехрана, гориво, итд.), самоограничење је себе одлично оправдало.

Сваки професионални савез и свако предузеће покушава да било каквим средствима заузме најпогодније мјесто у економији: свака фирма жели да се стално раширује, свака партија — да води своју државу; средња држава — да постане велика, велика — да загосподари свијетом.

Ми се са великом лакоћом трудимо да ограничимо *друге*, сва се наша политика само тиме и бави, тако да би онај који би предложио некој партији или држави да *ограничи себе*, без икакве принуде, само из етичких побуда, такав би данас био исмејан. Ми са упорношћу пратимо и бринемо се како да се ограничи неумјерена похвала *другог*, а нигдје се не чује да се неко одрекао *своје* похвале. Историја нам нуди, и то не једанпут, примјере крвопролића када је била обуздана похвала мањине, но ко ће и на који начин обуздати распаљену похвалу *већине*? Ко други ако не она сама.

Мисао о друштвеном самограничењу није нешто ново. Налазимо је већ прије сто година код таквих досљедних хришћана као што су руски старообрјадци. У њиховом часопису „Истина” (Јоханесбург, 1867, бр. 1), у чланку К. Голубова, коресподента Огрева и Херцена, читамо:

„Својом неморалном брзином народ се потчињава злострадању. Истинска срећа није она која се постиже преко устанака и отимачина, јер то спада прије у недела развраћене савјести; само је оно истинска и сигурна срећа и добро што се постигне *далековидим самостјешњењем*” (подвукао А. С.).

И на другом мјесту пише:

„Без самостјешњења (самоограничења) нема истинске слободе”.

Послије западног идеала неограничене слободе, после марксистичког појимања слободе као свјесно-неизбјежног јарма, — ево истински хришћанске дефиниције слободе: Слобода је — *самостјешњење!* Самостјешњење — ради других.

Такво начело, једном схваћено и прихваћено премјешта нас — и као појединце а и све видове наших удруживања, друштва и нације — са *спољашњег* развоја ка *унутрашњем*, и тиме нас духовно продубљује.

Окретање ка *унутрашњем* развоју, превага *унутрашњег* над *спољашњим*, ако до исте дође, биће велики преокрет за човјечанство, који се може упоредити са преокретом од Средњег Вијека ка Препороду. Не само што ће тиме бити измијењен правац човјекских интереса и дјелатности, него и сам карактер људског бића (од духовне расејаности духовној сабраности), а тим пре — карактер људског друштва. Ако буде суђено да се тај процес негдје оствари револуционарним путем, то више неће бити као раније револуције: типа физичке револуције која пролива крв и увијек је безблагодатна, него тип *моралне револуције*, у којој ће бити потребно и смјелост и жртва, но не и свирепост. То ће бити неки нови феномен људске историје, засад непознати, у чије јасне форме још нико није у стању да прозре. Но разматрање свега тога превазилази оквире нашег чланка.

Тај и такав препород испољиће се и у области материјалног. Излаз за човјека није у жеђи за све већом и већом зарадом и освајањем, него у домаћинском, разборитом, цјелисходном трошењу онога што човјек има. Држава не треба, као што то чини сада и то понекад и без одређеног циља, да примјењује силу, по оном принципу: ако се негдаје врши насиље — врши га и ти; ако се неки зид да премјестити — премјештај га. Него и међу државама треба да буде прихваћен лични морал: не чини другоме оно што не желиш да теби чине, него у дубину освајати оно што имаш. Само је тако могуће створити нормалан живот на овој планети.

Појам неограничене слободе је поникао и у тијесној је вези, сад нам је то постало јасно, са појмом *бесконечног прогреса*. Такав прогрес је немогућ на нашој ограниченој Земљи са ограниченим површинама и резервама. Престати се гурати и отпочети се самоограничавати и тако и тако нам је неизбјежно: на то ће нас ускоро принудити мајчица Земља због наглог пораста становништва. А прихватање начела самоограничења још израније, *далековидим самостјешњењем*, — колико би било духовно вредније и субјективно лакше!

(...) Постоји безброј аспеката самоограничења. Нама, руским људима, потребно је да покажемо примјер широке душе, и — да покајање није неплодна ствар... Лечење наших душа за нас је сада најважнија ствар.

8

Но рећи ће нам: како далеко могу да се упуте нације, друштво, држава — у самоограничење? Један цио народ не може себи дозволити луксуз добровољних и пуних самоодрицања одлука, какве постоје код појединих личности. Јер ако један народ пређе на самоограничење а његови суседи не, да ли онда он треба да се супротстави насиљу?

Наравно да треба. Треба да буду остављене снаге за одбрану, но стварно само за *одбрану*, сразмјерно са реалном и неизмишљеном опасношћу. Остављене — у нади да ће се почети мењати и сва атмосфера човјечанства.

Ако ли се пак она не почне да мијења, онда нам је већ свима израчунато: свима нам је остало живота мање од сто година.

Новембар, 1973.

превео с руског
(Из књиге „Из-под глиб” Париз, 1974).
Јеромонах Амфилохије (Радовић).

Summary

Alexander Solzenitsin

REPENTANCE AND SELF-LIMITATION

AS CATEGORIES OF NATIONAL LIFE

In this very interesting article, somewhat abbreviated in the Serbian translation, A. Solzenitsin tries to apply the Christian principles of spiritual and moral life to the general social and national life of people and nations. He does it, first of all, with the **repentance** and **self-limitation** as basic and always needed — especially today — categories both of personal and general socio-moral life and behaviour. For, without repentance and self-limitation an individual person and the whole nation and society, further on all Mankind, lose human qualities and become beastlike. The author illustrates this with some examples not only from a far past but also from our days reality.

The basic thought and message for the contemporary man expressed in Solzenitsin's essay is contained in the Russian proverb: God is not in power, but in justice.